

անապատ և անմարդաբնակ տեղերում եղայրանցներ և մենաստաններ և ձգնողների համար խրճիթներ: Սրանց վրա հայր և վերահսկիչ է նշանակում Շաղիտային, Եպիփանին, Եփրեմին և Գինողին Սլկունյաց ցեղից և ուրիշ մի քանիսին:

Եվ նախարարական ցեղերի միջից վերացնում է այս երկու բանը.- առաջին՝ խնամիությունը մերձավոր ազգականների միջև, որ գործադրում էին սեպուհական ազնվականության համար աչք տնկելով և երկրորդ՝ որ մեռածների վրա ոճիրներ էին գործում հեթանոսական սովորությամբ: Այնուհետև մեր երկրի մարդիկ արդեն բարբարոսների պես այլանդակված չէին, այլ քաղաքացիների նման համեստացած:

ԻԱ

ԱՐԴԱԿԻ ԵՂԲՈՐ՝ ՏՐԴԱՏԻ ՍՊԱՆՎԵԼԸ, ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՄԵՍԻ՝ ԲՅՈՒՋԱՆԴԻՈՆ
ԳՆԱԼՆ

ՈՒ ՊԱՏԱՆԴԱԵՐԸ ԵՏ ԴԱՐՁՆԵԼԸ

Վաղենտիանոսն անիրավ մարդկանց վերաբերմամբ շատ խիստ ու ահավոր էր, նա շատ իշխաններ սպանեց հափշտակության պատճառով, և Ռոդանոս անունով մի ներքինապետ կենդանի այրեց, որովհետև ինքը երեք անգամ հրամայեց, բայց նա չվերադրեց մի այրի կնոշից հափշտակած գույքը: Նույն այն օրը հասան նրա այն պատգամավորները, որոնց ուղարկել էր Հայաստան և նրան ավելի զայրացրին՝ Արշակի խրոխտալու դեպքը պատմելով: Եվ որովհետև նա բարկացած դրության մեջ էր, հրամայեց սպանել Արշակի եղայր Տրդատին՝ մանուկ Գնելի հորը, և Թեոդոսին պատվիրեց ծանր զորքով հայոց վրա շարժվել: Երբ նա Հայաստանի սահմանները հասավ, Արշակը զարհուրեց, նրան ընդառաջ ուղարկեց Մեծն Ներսեսին, խնդրեց հաշտվել, խափանված հարկերը լիովին վճարեց և Ներսեսին շքեղ ընծաներով նրա հետ ուղարկեց Բյուզանդիոն: Նա գնալով՝ թագավորին հանգստացնում է, շատ մեծարվում է նրանցից և պատանդները խնդրում՝ ետ է առնում ու վերադառնում: Եվ կայսրի ցեղից Ոլիմպիադա անունով մի կույս կին է բերում Արշակին: Բայց կայսրը բարերարություն անելով մանուկ Գնելին, նրա հոր՝ Տրդատի իրենց ձեռքով կատարված անմեղ մահվան համար տալիս է հյուպատոսության պատիվ և շատ գանձեր: Տիրիթը սրա վրա նախանձելով՝ շարունակ մտածում էր նրան շարիք գործել, հարմար օրվան սպասելով:

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԽՌՈՎՈՒԹՅՈՒՆ ԸԿԱՎ ԱՐՇԱԿԻ ԵՎ ԳՆԵԼԻ ՄԵԶ, ԵՎ ՏԻՐԱՆԻ
ՄԱՀԸ

Իսկ Գնելը եկավ Կվաշ ավանը Արագած կոչված լեռան ստորոտում, իր կուրացած Տիրան պապի մոտ, որ դեռ կենդանի էր: Տիրանը դառնապես ողբաց իր Տրդատ որդուն՝ Գնելի հորը, ինքն իրեն պատճառ համարելով նրա սպանվելուն, ուստի Գնելին է տալիս իր բոլոր ունեցածը և զյուղերի ու դաստակերտների կալվածները և հրամայում է հենց նույն Կվաշ ավանում բնակվել: Այսուհետև Գնելը կին է առնում Սյունյաց ցեղից մի ոմն Փառանձեմի և թագավորավայել հարսանիք անելով առատառատ պարզեներ է տալիս բոլոր նախարարներին: Սրանք նրան հավանելով ու սիրելով՝ իրենց զավակներին նրան հանձնեցին, որոնց նա փառավոր զարդարեց զենքերով ու զարդերով: Սրա համար նրան ավելի ևս սիրեցին: Այստեղ ահա Տիրիթն առիթ գտավ մատնության: Նա եկավ թագավորի մոտ իր բարեկամ Վարդանի հետ, որ թագավորի զինակիրն էր և Մամիկոնյան տոհմից, ասում են.» Միթե չգիտես, որ Գնելը միտք է դրել քեզ սպանել և քո փոխարեն թագավորել: Ահա տես, թագավոր, այս բանի ապացուցները, Գնելը բնակվեց Այրարատում, ձեր թագավորական կալվածում, և բոլոր նախարարները սրտով նրան են հարած: Կայսրներն այդ դավը սարքելով՝ նրան հյուպատոսության պատիվ տվին և շատ մեծ զանձ, որով նա նախարարներին գրավեց: Վարդանը երդվում էր թագավորի արևով և ասում. «Ես իմ ականջովս լսեցի Գնելից, որ ասում էր, թե ես իմ հորեղբորը չեմ թողնի իմ հոր մահվան վրեժը, որ նրա պատճառով եղավ»:

Արշակը այս բանին հավատալով՝ նույն Վարդանին ուղարկում է Գնելի մոտ, թե «Ինչու բնակվեցիր Այրարատում և հայրենական կարգը խանգարեցիր: (Որովհետև սովորությունն այնպես էր, որ Այրարատում բնակվի միայն թագավորը և նրա մի որդին, որին պահում էին իբրև թագավորին հաջորդ, իսկ մյուս Արշակունիներն ապրեն Հաշտյանք, Աղիովիտ և Առերանի գավառներում, արքունական եկամուտներով և ուտեստով): Արդ՝ դու պետք է ընտրես երկուսից մեկը, կամ մահ ընդունել, կամ Այրարատից հեռանալ և քեզանից հեռացնել նախարարների որդիներին»: Գնելն այս լսելով՝ թագավորի հրամանը կատարեց ու գնաց Աղիովիտ և Առերանի: Բայց նրա պապ Տիրանը խիստ խոսքեր ուղղեց իր Արշակ որդուն, որի պատճառով իր սենեկապետների ձեռքով խեղդամահ եղավ՝ Արշակի զադոնի հրամանով և թաղվեց նույն Կվաշ ավանում, չարժանանալով իր հայրերի գերեզմանին, գուցե նա հատուցումն արավ Աստծու մարդու՝ Դանիելի մահվան: Ինչ չափով որ չափեց, նրանով էլ ինքը չափվեց, ինչպես ասված է Սուրբ գրքում:

ԱՐԴԱԿԻ ՆՈՐԻՑ ՆԱԽԱՆՁԵԼԸ ԳՆԵԼԻՆ ԵՎ ՆՐԱՆ ՍՊԱՆԵԼԸ

Մրանից հետո թագավորը որսի գնաց Մասիսի թիկունքում իր սիրած Կողայովիտ զավառը: Սաստիկ մեծ որս եղավ, և Արշակ խմելիս պարծենում էր, թե իրենից առաջ ոչ մի թագավորի ժամանակ այսքան բազմաթիվ երե չի կոտորվել մի ժամում: Այստեղ Տիրիթն ու Վարդանը նորոգում են իրենց նենգությունն ասելով, թե Գնելը այդ օրերում ավելի շատ երեներ է սպանել իր լեռան վրա, որ Շահապիվան է կոչվում, որ նրան հասել էր նրա մոր պապից՝ Գնել Գնունուց: Ուստի Արշակը Գնելին այսպիսի հրովարտակ է ուղարկում:

Արշակի թուղթը Գնելին

«Մեծ Հայքի թագավոր Արշակը իր Գնել որդուն ողջունում է:

Այստեղ Ծաղկանց լեռան¹⁶² վրա, անտառոտ և ջրավետ տեղում ընտրիր և պատրաստիր առատ որսով տեղ, որպեսզի մենք գանք և թագավորավայել որսի հանդիպենք»:

Հրովարտակն ուղարկելուց հետո Արշակն իսկույն գնաց, մտածելով, որ եթե Գնելը հրամանի համաձայն չի կատարել, նրան կապի, իբրև թե նա դժկամակել է թագավորի ուրախանալուն: Բայց երբ գալիս տեսնում է որսի այնպիսի պատրաստություն և երեների այնպիսի բազմություն, որ նա երբեք չէր տեսել, խոցվում է սրտում նախանձից ու կասկածներից, և հրամայում է նույն Վարդանին՝ որսատեղում Գնելին սպանել, իբր թե պատահմամբ, նետը որսի վրա արձակելիս՝ նրան է դիպել: Այս հրամանն ստանալով՝ նա իսկույն կատարում է, ոչ այնքան թագավորի հրամանի պատճառով, որքան իր սիրելի Տիրիթի կամքը կատարելով: Իսկ Արշակը Գնելի դին նախարարների հետ Աղիովտի դաշտն իջեցնելով՝ թաղում է արքունական Զարիշատ քաղաքում և անմեղ ձևանալով՝ մեծ կոծ է կատարում:

162 Բնագրում գրված է. «Ի լերինդ Ծաղկաց զպարկացիր ջրով», որ մենք թարգմանեցինք սննդառատ և ջրավետ տեղում:

ԻԴ

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԱՐՇԱԿԸ ՀԱՆԴԳԱԵՑ ԳՆԵԼԻ ԿՍՈԶՆ ԱՌԱԵԼ, ՈՐԻՑ ԾՆՎԵՑ ՊԱՊԸ

Թեպետ կարծում էր Արշակ, թե այդ չարիքները թաքուն գործեց, բայց ինչ որ չի ծածկվում Աստծու ամենատես աչքից, հայտնի է դառնում և երկրին, ի սարսափ հանցավորների, ինչպես Տիրանի և Գնելի մահը: Երբ բոլորն այս բանը իմացան, իմացավ նաև Մեծն Ներսեսը, որ անիծելով Արշակին և սպանության առիթ եղողին, գնաց սուզ նստավ երկար օրեր, ինչպես Սամվելը Սավուդի համար: Իսկ Արշակը չզոշաց, չապաշխարեց, այլ անամոթաբար սպանվածի գանձերին և ժառանգությանն աչք տնկելով, դեռ նրա կնոջը՝ Փառանձեմին էլ իրեն կին առավ, որից ծնվեց մի պատանի, որ կոչվեց Պապ:

Այս Փառանձեմը մի անլուր և անկարելի չարիք գործեց, որից լսողները պիտի սարսափեն: Մի անարժան և սուտանուն քահանայի ձեռքով մահացու դեղ խառնեց կյանքի դեղի մեջ (հաղորդություն) և տվեց Ոլիմպիադային՝ Արշակի առաջին կնոջը, և նրան կյանքից զրկեց, նախանձելով նրա տիկնության վրա: Նույնպես և Արշակի ձեռքով սպանել է տալիս Վաղինակին և նրա տեղ նշանակում է իր հորը՝ Անտիոքին:

ԻԵ

ՏԻՐԻԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երբ Շապուհը հյուսիսային ազգերից խաղաղվեց և պատերազմներից հանգիստ առավ՝ արտահայտեց իր բարկությունը Արշակի վրա, որ նա այնքան տարիներ հարկ է տալիս կայսրին, և ոչ իրեն: Այս պատճառով Արշակը արժանավայել ընծաներով նրա մոտ է ուղարկում Տիրիթին և նրա սիրելի Վարդանին՝ հաշտություն խնդրելու համար: Բայց Շապուհը որովհետև ուզում էր հույներից վրեժինդիր լինել անցյալ պատերազմների համար, ինքը գնում է նրանց դեմ պատերազմի, ուստի և խնդրում է մեր Արշակ թագավորին, որ իր հետ գնա հայոց բոլոր գորքերով: Բայց Արշակը պատճառներ բերելով, չկամեցավ անձանք գնալ, այլ մի փոքր գունդ ուղարկեց Շապուհի հետևից:

Իսկ ինքը Տիրիթի վրա բարկանալով, զրկում է պատվից, իբրև թե այդ բանը կատարվեց նրա թելաղրանքով, որովհետև նա ատում էր հույներին: Թագավորին ավելի գրգռում էր նրա զինակիր Վասակը, որ եղբորը նախանձում էր մի հարձ աղջկա պատճառով: Ուստի թագավորը նրանց (Տիրիթին ու Վարդանին) սաստիկ նախատեց,

ամոթալի վիրավորական խոսքերով: Իսկ նրանք այսպիսի անպատվություն և պարսականք տանել չկարողանալով՝ զատվեցին Արշակից և դիմեցին գնացին Շապուհի մոտ: Մրա վրա ավելի զայրանալով՝ Արշակ հրամայում է նույն Վասակին՝ նրանց հետևից ընկնել բազմաթիվ գնդով և նրանց սպանել, որտեղ որ նրանց հասնի: Վասակն անփույթ չեղավ այս հրամանը կատարելու, թեպետ Վարդանը իր եղբայրն էր: Այս կերպով Գնելի անմեղ արյան վրեժը պահանջվեց ամբարիշտ Տիրիթից, ինչպես անիծել էր Ներսեսը, և Վարդանից, որին վիճակվեց իր հարազատ եղբորից սպանվել:

Ի՞Չ

ՇԱՊՈՒՀԻ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ ԿՐԵԼԸ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՈՒՄ

Իսկ Շապուհը գալիս հասնում է մեր Տիգրանակերտ քաղաքը: Նրան դեմ են կանգնում քաղաքի մարդիկ և քաղաքապահ զորքը, որովհետև Սյունյաց Անտիոք նահապետը, որ Արշակի աներն էր և քաղաքի վերակացուն, հրամայեց քաղաքի դռները կողպել Շապուհի առաջ: Եվ ոչ միայն արգելեց մտնել, այլև ոչ պատզամավորներ ուղարկեց նրա մոտ, ոչ էլ նրա ուղարկածներին ընդունեց: Տեղի ունեցավ խիստ կրիվ, որի ժամանակ շատ պարսիկների սպանեցին: Շապուհի զորքը պարտություն կրելով նորից Մծբին դարձավ: Երբ զորքը հանգստացավ ու կրած նեղություններից կազդուրվեց՝ Շապուհը կամեցավ գնալ և Տիգրանակերտն առնել, բայց նրա առաջապահ գնդերը և լրտեսները չթողին այս բանով զբաղվել, ասելով թե դրանով հույների դեմ ձեռնարկված գործը կխանգարվի: Եվ Շապուհն առաջ անցնելով՝ այսպիսի թուղթ է գրում նրանց:-

Շապուհի թուղթը Տիգրանակերտին

«Մազդեզանց քաջ Շապուհ արքայից արքան տիգրանակերտցիներին, որ այլս չեք հիշվելու արյաց և անայրաց մեջ:

Ես կամենում էի ձեզանից սկսելով բոլոր առաջիկա քաղաքները մուտք գործել խաղաղությամբ և քաջին վայել ազնվականությամբ: Եվ եթե դուք տիգրանակերտցիներդ, որ առաջինն եք, ինձ, որ չեմ հարձակվում, այլ ուղևորության նպատակով էի գալիս, հակառակ կանգնեցիք, մյուսներն էլ ձեզանից օրինակ կառնեն նույնական վարվեու: Բայց իմ դարձի ժամանակ իմ բարկությամբ ձեզ այնպես կվնասեմ, որ նորից օրինակ դառնաք խելացնոր ստահակներին»:

ԻԷ

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԱՐՇԱԿԱՎԱՆԸ ՇԻՍՎԵՅ ՈՒ ԿՈՐԾԱՆՎԵՅ, ԵՎ ԱՆԻՆ ԱՌՆՎԵՅ

Բայց Արշակն ավելի ևս հանդգնելով մի անմիտ գործ գործեց: Մասիս լեռան թիկունքում նա շինեց մի դաստակերտ՝ մեղավոր մարդկանց ժողովատեղի, և հրաման արձակեց, թե ով որ կարողանա այդտեղ ընկնել ու բնակվել, նրա վրա դատական օրենքը չի գործի: Անմիջապես ամբողջ հովիտը ծովացած լցվեց մարդկանց բազմությամբ, որովհետև ավանդառուներն ու պարտապանները, ծառաներն ու հանցագործները, գողերն ու մարդասպանները, ուրիշների կանանց փախցնողները և ուրիշ սրանց նմաններ փախչում ապաստանում էին այնտեղ,- և նրանց դեմ հարց ու դատաստան չկար: Նախարարները շատ անգամ բողոքեցին, բայց Արշակը նրանց չլսեց, այն աստիճան, որ նրանք մինչև Շապուհին դիմեցին: Եվ երբ Շապուհը Հունաստանից ետ էր դառնում, իր սպասավորներից մեկին հայ գնդով ուղարկեցին, որ երբ դեպքը գա, Արշակին բռնի, բայց նա խուսափեց նրանից, փախավ Կովկասի կողմերը, վրացիների հետ միարանելով:

Իսկ Պարսից սպարապետը Հայաստան գալով նախարարների օժանդակությամբ առնում է Անի ամրոցը, ավարում են այնտեղ պահված բոլոր արքունական գանձերը, այլև թագավորների ոսկորները, չգիտեմ՝ Արշակին նախատինք հասցնելու նպատակով, թե որևէ հեթանոսական հմայքի համար: Բայց հետո նախարարները խնդրեցին ետ ստացան ոսկորները և թաղեցին Աղցք ավանում, որ Արագած կոչված լեռան ստորոտումն է: Որովհետև նրանք չկարողացան ջոկել հեթանոսների և հավատացյալների ոսկորները, քանի որ գերողները խառնել էին իրար հետ, ուստի արժան չհամարեցին թաղել սրբերի հանգստարանում, Վաղարշապատ քաղաքում:

Իսկ հայոց նախարարները ժողովվելով դիմեցին թագավորական դաստակերտ Արշակավանի վրա, սրով կոտորեցին տղամարդկանց և կանանց, բացի ծծկեր երեխաններից, որովհետև նրանք յուրաքանչյուրը կատաղած էին իրենց ծառաների և հանցավորների դեմ: Այս բանը թեպետ իմացավ Մեծն Ներսեսը, բայց չկարողացավ կոտորածից առաջ հասնել, այլ հասավ վերջում, երբ կոտորվածների երեխաններին բաժանելով ուզում էին գերի տանել, ինչպես հեռավոր քշնամիների երեխանների: Մեծն Ներսեսը նրանց ազատեց և հրամայեց քթոցներով կրել մի գոմ, նրանց համար սնուցիչներ և սնունդ նշանակեց: Հետո նրանք մեծանալով ավան կազմեցին, որ այս պատճառով կոչվեց Որթք (քթոցներ):

ԻԸ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԱՌԱՎԵԼԸ ԵՎ ՀԻՄՍՈՎԻՆ ՔԱՆԴՎԵԼԸ

Իսկ Շապուիր եկավ Տիգրանակերտ: Դռները դարձյալ կողպեցին ընդդիմանալու նրան և պարսպի վրա բարձրանալով աղաղակում էին.»Հեռացիր մեզանից, Շապուի, ապա թե ոչ պատերազմով քեզ առաջինից ավելի մեծ չարիքներ կհասցնենք»: Իսկ նա պատասխանեց.»Ով քաջ հայեր, որ ինքներդ ձեզ արգելել փակել եք Տիգրանակերտի պարիսպների հետև, և ներսից սպառնալիքներ եք արձակում: Քաջ տղամարդիկ կովում են արձակ դաշտում և ազատ տեղում, կանայք են որ փակվում են, առաջիկա կովից վախենալով»: Այս ասելով դարձավ գերի բռնված հույն զինվորներին և ասաց. «Եթե ձեր կովելով այս քաղաքն առնեմ, ձեզ բոլորիդ կազատեմ ձեր ընտանիքներով հանդերձ», իսկ պարսից զորքերին հրամայեց քաղաքի շուրջը պտտվել և պարիսպի վրա եղողներին նետերով խոցոտել:

Իսկ հույները մոտ գալով, մեծ ուժով պարսպին դեմ դրին էշ կոչված գործիքը: Սա մի անվավոր մեքենա է, որ քշելով տանում են երեք մարդ, նրանց ներքևում կան կացիններ, երկրեանի սակրներ և սրածայր մուրճեր՝ հիմքերը փորելու համար, և այն պատերը, որ Հայկազնյան Տիգրանը շինել էր հաստ և ամուր, հիմքից քանդելով, տապալեցին, դռներում և բոլոր կողմերում կրակներ վառեցին, և նետում էին քարեր, նետեր և տեզեր: Մերոնք խոցոտվելով շշկվեցին: Ամբողջ զորքը ներս մտավ, պարսկական ձեռքը չէր հոգնում բազմախողիսող սուրբ արյունով հագեցնելուց, այնպես որ սպանվածների արյունով լցվում էին հիմքերը: Իսկ հունական ձեռքը կրակի էր մատնում բոլոր փայտակերտ շինությունները: Շապուիր կոտորածից մնացածներին գերի առնելով չվում է Պարսկաստան, իսկ Հայաստանում եղած գնդերին մարդիկ է ուղարկում, հրամայելով, որ Սյունյաց տոհմը բնաջինց անեն, անզավակ դարձնեն¹⁶³:

ԻԹ

163 Սյունյաց տոհմը բնաջինց անելու պատճառն այն էր, որ Տիգրանակերտի հայ զորքի պետք և Շապուիին դիմադրողը Անտիոքն էր (ըստ Փավստոսի՝ Անդովկ), Արշակի աները, Սյունյաց իշխանը:

ԱՐԴԱԿԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԻՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԴԵՍ ԵՎ ՊԱՊԻ ԻԲՐԵՎ ՎՏԱՐԱՆԴԻ ԲՅՈՒՋԱՆԴԻՈՆ ԳՆԱԼԸ

Շապուհի համար դարձյալ խռովություններ ծագեցին նույն հյուսիսական ազգերից, իսկ խաղաղությունը շուրջ եկավ հույների կողմը, համաձայն այն խոսքի, թե փոփոխակի իրար փոխարինում են, սրանց խաղաղությունը նրանց խռովության մեջ է կայանում, և նրանց խաղաղությունը սրանց խռովության մեջ, այնպես որ մեկի վախճանը մյուսի սկիզբն է դառնում: Որովհետև Վաղենտիանոսը¹⁶⁴ Բերգիտիոն կոչված բերդում հիվանդանալով մեռնում է, և տերությունն առնում է նրա եղբայր Վաղեսը, որը գոթերի հետ բարեբախտ պատերազմ մղելով ու հաղթելով ետ է դառնում և անմիջապես զորք է ուղարկում Միջագետք, Հայաստան՝ Շապուհին օգնական զորք տալու համար:

Բայց Արշակը վրացական գնդով գալով՝ իր մտերիմներից էլ սակավաթիվ զորք է ժողովում և պատերազմ է սկսում այն նախարարների դեմ իր Արշակավան դաստակերտի վրեժն առնելու համար: Նրանք էլ միաբանելով՝ Ներսեհի՝ Վամսարի որդու առաջնորդությամբ պատերազմով դիմադրում են Արշակին: Տեղի է ունենում սաստիկ կոհիվ, որի մեջ յուրաքանչյուր կողմից շատ մարդիկ են ընկնում, տղամարդ տղամարդի դեմ դուրս գալով, ոչ մեկը չեր կամենում պարտություն կրած լինել: Երբ նրանք սրանով են լինում զբաղված, վրա են հասնում կայսրական զորքերը: Այն ժամանակ Արշակը տեսնելով, թե իրեն թշնամի են Շապուհը, Վաղեսը և իր նախարարները, ամենքից լրված՝ շատ անգամ մարդ է ուղարկում Մեծն Ներսեսի մոտ աղաչանքով, խոստանում է ետ կանգնել բոլոր չար ձանապարհներից, նրա կամքով վարվել, քուրձով ու մոխրով ապաշխարել, միայն թե նա գա, խաղաղություն զցի և իրեն փրկի հզոր հույների ձեռքից: Նույն բանի համար նախարարների կողմից էլ իրար վրա հաճախ խնդիրներ էին գալիս, այնպես էլ եպիսկոպոսները ժողով գումարելով նրան թախանձելով խնդրում էին, որ անտարբեր չմնա իր վիճակի (երկրի) կորուստին:

164 Վաղենտիանոս Փլաֆիոս կայսր, զորքի կողմից կայսր ընտրվեց 364 թվին, մեռավ 375-ին: Նրան հաջորդեց եղբայրը, Վաղես, որ նույն 364-ից սկսած եղբոր հետ կառավարում էր պետությունը, իսկ նրա մահից հետո միահեծան կառավարեց: Գրեթե բոլոր ժամանակ նա պատերազմ էր մղում պարսիկների դեմ, բայց խոշոր պարտություն կրեց զոթերի դեմ պատերազմում և փախուստի ժամանակ մեռավ: Վաղեսն Արիոսի վարդապետության հետևողն էր և սրանով է բացատրվում Մեծն Ներսեսի՝ Արշակ թագավորի պատգամավորի՝ արսորը, թեպետ մանրամասնությունները տարբեր են պատմում Փավստոսը և Խորենացին:

Ապա Մեծն Ներսեսը համաձայնելով եկավ և նրանց մեջ խաղաղություն հաստատեց, որովհետև թագավորն էլ, նախարարներն էլ նրան լսեցին, բացի Արծրունիների նահապետ Մերուժանից և նրա քրոջ ամուսին Վահան Մամիկոնյանից, որոնք անլսող եղան և ապստամբվելով գնացին Շապուհի մոտ: Իսկ մյուս բոլոր նախարարները ուխտ հաստատեցին, որ թագավորն այնուհետև ուղղությամբ վարվի և իրենք հավատարմությամբ նրան ծառայեն: Այսպես հաստատվեց նրանց մեջ: Բայց հունաց զորքերի մոտ էլ գնաց Մեծն Ներսեսը և աղաչում էր, որ մեր երկրին վնաս չհասցնեն, այլ հարկերն ստանան, Արշակի որդուն՝ Պապին բոլոր նախարարների որդիներով հանդերձ պատանդ վերցնեն ու ետ դառնան: Քաղցր և մեծ Թեոդոս զորավարը համաձայնեց ու դարձավ կայսրի մոտ պատանդներով հանդերձ, հետք տանելով Մեծն Ներսեսին Արշակի թղթով, որ հետևյալ բովանդակությունն ուներ.-

Արշակի թուղթը Վաղեսին

«Մեծ Հայքի Արշակ թագավորը և Արամյան ազգի բոլոր նախարարներս մեր տիրոջ՝ ինքնակալ Վաղես Ավգոստոսիդ և քո Գրատիանոս որդուդ ողջունում են:

Թող ինքնակալդ այնպես շմտածէ, թե մենք ձեզ ատելուց արհամարհեցինք կամ մեզ հզոր համարելով ասպատակող զունդ ուղարկեցինք հունաց երկիրը, բայց զիտենալով, որ մեծ խոռվություն է ծագել ձեր մեջ և որ ոչ ոք մեզ չի փրկի Շապուհի ձեռքից, երկյուղից նրան օգնեցինք մի փոքր զնդով, բայց ես ինքս, Արշակս, նրա հետ չեկա, հավատարիմ մնալով ձեզ, որի պատճառով նա ավերեց մեր երկիրը, մինչև անգամ մեր հայրերի գերեզմանները փորեց, ուկորները հանեց: Արդ՝ այս իրողություններին հավատալով՝ հաստատ պահեց ձեր նախկին սերը դեպի մեզ և մենք հավատարմությամբ ձեզ կծառայենք»:

Բայց Վաղեսը ոչ թուղթը կարդաց և ոչ Մեծն Ներսեսին կամեցավ տեսնել, այլ ուղղակի հրամայեց նրան աքսորել և բոլոր պատանդներին սրե անցկացնել:

Լ

**ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԵՍԻ ԱՔՍՈՐՎԵԼԸ ԵՎ ԱՆԲՆԱԿ ԿՂՁԻ ԳՑՎԵԼԸ, ԵՎ ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ
ՆՐԱՆՔ ԿԵՐԱԿՐՎՈՒՄ ԷՒՆ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԽՆԱՄՔՈՎ**